LIBRIS | We know books

Barbu Delavrancea

Teatru

Prefață de
AURELIU GOCI

EXIGENT
București

EBDIS We know books

(C-o voce stinsă.) Ai adus?

Matache Profirel *(scoțând o hârtie)*: Da...

Hagi-Tudose: Dă-l încoa... Să fi pus numele, capetele și dobânzile...

Matache Profirel: Tot ce mi-ai spus...

Hagi-Tudose: Să nu mă-nșelat... Să nu te fi-nșelat...

Matache Profirel: Citește...

Hagi-Tudose: Aș citi, dar m-au lăsat geamurile astea... Nu te-am înșelat, n-ai să mă înșeli... Ține... *(Îi dă cele două acte.)* Să nu le perzi... Un' le pui?... Pune-le bine... Mâine să le dai lui Cercelus, dar după ce-i iei zapis la mână... *(Tușește și se înecă.)*

Leana *(speriată)*: Nene!

Hagi-Tudose *(revenindu-și, c-o supremă și ultimă încordare)*: Și să-i stoarcă făr' de milă... Cât e drept... Cât zice-n carte... Leneși și stricați... Florea s-a însurat a treia oară, Turbatu are țiitoare... Nici o para să nu le ierte... Așa să-i spui clănțăului!... *(Se oprește. Se uită drept înainte, întorcând capul fără a clipi.)* O! ce schiloadă! *(Ochii îi ies din cap și e coprins de groază.)* Coasa, întreagă?... *(Scoate un geamăt lung. Se întinde. Oasele îi trosnesc în lungul trupului. Dăschide o gură largă. Își dă sufletul, încolăcindu-se ca să-și acopere banii. În mișcarea pe care o face, se dăzvelește și i se văd mâinile înfipte în bani.)*

Matache Profirel: Tudose! Tudose! *(Îl pipăie.)* Ne-a lăsat... *(Își pune mâinile la ochi și plânge.)*

Leana *(plângând)*: Mamă, mamă, vin, că s-a prăpădit nenea Tudose! *(Dăschide ușa și intră și Ghioala.)*

Scena X

Ghioala, Leana și Matache Profirel.

Ghioala *(plângând)*: Dumnezeu să te ierte, frate...

Matache Profirel *(plângând)*: Cui i-a mai dat de ochi să moară așa de zgârcit?

Ghioala *(plângând)*: Cum a trăit, așa a și murit...

Leana *(plângând)*: Ce de bani, ce de bani!... Săracu nenea Tudose!

CORTINA

CUPRINS

Prefață 5
Tabel cronologic 21

APUS DE SOARE 23
VIFORUL 93
LUCEAFĂRUL 187
HAGI-TUDOSE 295

LBPIS We know books

1885 – Delavrancea publică volumul de nuvele „Sultănica".

1887 – Conduce pentru o scurtă perioadă revista Lupta literară", în care publică prima variantă a nuvelei Hagi-Tudose". Tot în acest an Delavrancea publică volumul de nuvele „Trubadurul".

1888 – Delavrancea devine redactor la „Revista nouă" condusă de B. P. Hașdeu și colaborator al ziarelor liberale „Democrația" și „Voința națională".

1889 – Delavrancea începe să publice o serie de articole în care elogiază picturile lui I. Andreescu și Nicolae Grigorescu.

1892-1893 – Delavrancea publică volumul de nuvele „Paraziții". Este numit suplinitor la Facultatea de Litere din București, în locul lui V. A. Urechia, predând cursuri despre trăsăturile specifice ale artei noastre populare. Tot în anul 1893 îi apare volumul de povestiri „Între vis și viață". Începe colaborarea la revista condusă de C. D. Gherea, „Literatură și știință".

1899 – Delavrancea este numit primar al capitalei.

1909 – Are loc premiera piesei „Apus de soare". Tot în același an, spre sfârșit, va avea loc premiera celei de a doua piese din „Trilogia Moldovei: Viforul.

1910 – Are loc premiera celei de a treia piese din „Trilogia Moldovei: Luceafărul". Delavrancea este numit ministru al Lucrărilor publice.

1911 – Are loc premiera piesei „Irinel".

1912 – Delavrancea este ales membru al Academiei Române. Cu acest prilej rostește discursul „Din estetica poeziei populare". Tot în acest an are loc premiera piesei „Hagi-Tudose".

1914-1916 Delavrancea susține mai multe discursuri patriotice, îndeosebi pe tema unității naționale, pronunțându-se insistent pentru intrarea României în război în vederea desăvârșirii Marii Uniri.

1918 – La 29 aprilie, scriitorul moare la Iași și este înmormântat la Cimitirul „Eternitatea".

APUS DE SOARE

(1503-1504)

Dramă în IV acte

LIBRIS We know books

PERSONAJE:

Ştefan cel Mare
Bogdan
Logofătul Tăut
Postelnicul Toader
Vornicul Jurj
Hatmanul Arbore
Pârcălabul Dragoş
Pârcălabul Alexa
Pârcălabul Grumază
Pârcălabul Şandru
Pârcălabul Costea
Pârcălabul Negrilă
Bătrânul Ştefu, *fost pârcălab*
Bătrânul Hrăman, *fost pârcălab*
Paharnicul Ulea
Clucerul Hrincovici
Vameşul Chiracola
Clucerul Moghilă
Stolnicul Drăgan
Jitnicerul Stavăr
Petru Rareş
Doftor Ieronimo da Cesena
Doftorul Şmil
Doftorul Klingensporn
Ţugulea Moghilă
Un pietrar
Un curtean
Doamna Maria
Irina, *fata pârcălabului Dajbog, + 1476*
Reveca, *fata comisului Huru, + 1476*
Bălaşa, *fata pârcălabului Oană, + 1484*
Ilinca, *fata pârcălabului Gherman, + 1484*
Domnica, *fata hatmanului Arbore*
Ancuţa, *fata pârcălabului Toader*
Oleana, *fata vornicului Duma*
Fira, *fata pârcălabului Dragoş*
Lisandra, *fata pârcălabului Alexa*
Joiţa, *fata pârcălabului Ivanco*
Neaga, *fata pârcălabului Şandru*
Ileana, *fata pârcălabului Ivaşcu*
Hera, *fata pârcălabului Grumază*
Stănişoara, *fata pârcălabului Ieremia*
Oana
Dochia
Căpitani, copii de casă, aprozi, hotnogi, hinsari etc.

ACTUL I

În stânga, o aripă a castelului din Suceava, cu ferestre cu grătii de fier, sfârşindu-se cu o terasă pusă pe tălpi de peatră. O uşă dă pe terasă. Mai departe se vede turnul castelului. În dreapta, o poartă. Ceva mai în fund, un puţ cu două roate şi cu un colac de peatră. O albie cu apă de nălbit. Lângă puţ, o salcie pletoasă. Ograda domnească, cu arbori şi copaci bătrâni, înconjurată cu ziduri vechi. Jeţuri, scobite în peatră, la umbra copacilor. În fund, o parte din oraşul Suceava şi valea râului Suceava şerpuind dinspre munte. E o zi de toamnă. Vântul suflă. Frunzele cad.

Scena I

Irina, Reveca, Bălaşa, Ilinca, Ileana, Domnica, Ancuţa, Oleana, Fira, Lisandra, Joiţa, Hera, Neaga, Stănişoara, Oana, Dochia şi Ţugulea Moghilă.

(La ridicarea cortinei toate lucrează.)

Irina: Cum, cum?

Fira: Ei, aşa... Zic, se duse, se duse, până dete d-un balaur...

Joiţa: Mai încet, Hera. Dai peste ţeavă... De un ce, Zamfiro?... Şi tu, Lisandra, bate mai domol... Na! iar ai încurcat firele...

Lisandra: De un balaur... Staţi... A sărit tindechia.

Ileana: Cu gândul la Orhei. D-a mai sări o dată, să ştii că rămâi, ca mine, fată bătrână.

Reveca: Ba ca mine...

Irina: Ba ca mine...

Bălaşa: Ca voi... ca noi...

Ilinca: Dumnezeu să ţie pe pârcălabul Alexa din Orhei.

LIBRIS We know books

Neaga: Lasă focului basmul. La noapte. Vântul se umflă. Frunzele cad. Va fi numa bine: noapte, vijelie, basm, și eu să mă ghemuiesc lângă dada Irina.

(S-aud toaca și clopotele.)

Reveca: Mamă Dochio, e vremea la toacă. Adu bostanul fiert și fagurii de miere și ulciorul cu apă rece.

Dochia: S-aducă mama, bunica maichii.

Irina *(către Țugulea)*: Și tu? Ce stai ca un țap logodit?... Ești mândru... Ai sabie... și ce-ai să faci cu ea?

Țugulea *(face cu mâna ca și cum ar tăia)*: Să...

Irina: Măăăă...

Țugulea: Hî-hî...

Irina: Când?...

Țugulea: Iacă ș-acuma...

Irina: O! bătu-te-ar potca! *(Îl mângâie.)* S-ajuți mamii Dochii. Dar, vezi, ține-ți firea, nu-ți pune mintea cu bostanul.

(Fetele râd.)

Țugulea: Apoi... dă... maică, maică! *(Iese.)*

Scena II

Cele de sus, afară de Țugulea și Dochia.

Lisandra: Am țesut bine, dadă Reveca?

Reveca: Nu bate într-o parte. Apucă spata drept de mijloc.

Ancuța: Dar eu?

Reveca: Mai bine... Nu strânge cârligele... Așa... mânele-n voie... ca și cum te-ai juca.

Domnica: Verdele ăsta, or ăsta, dadă Reveca?

Reveca: Privește firea... Aci, școala și învățătura. Primăvara toate sunt proaspete, dar nu depline, vara toate coapte și vii, toamna toate pălesc, prind un fel de rugină, se învechesc... și nimic murdar... Da, bine...

Stănișoara: Uf! Doamne, Doamne!

Reveca: Ce, moțato? Ți s-a urât? Binișor. Ghergheful e de răbdare.

Joița: Iacă și barba părintelui Ivașcu din Hotin...

Irina: Ba părul tău de oaie creață.

Hera: Am isprăvit. Nu mai am țevi.

Bălașa: Da, dar pe dinafară cine-a dat?

Hera: Numai la două. Le desfac și le fac.

Oleana: E bine, Reveca?

Reveca: A! o minune! Ai zice că de când te-ai născut ții furca-n brâu. Da... da... Inul curge din caier pe fus ca un fir de păr. Nici o gâlcă. Degetele tale mulg caierul, și caierul se topește, și fusul zbârnâie și plutește par-c-ar avea aripi. O! ciută zglobie, tu ai să ții casa c-un fus... Dar tu, Oană, ce ispravă mi-ai făcut?

Oana: Mai am puțintel și le nălbesc. Prea multe. Și nu mă plâng că sunt prea multe, dar pentru că sunt multe mă pui pe gânduri...

Reveca: Mă băiete – că porți părul bălan ca plăieșii – ce spui? Ce gânduri?

Oana: Nu vedeți ce de fâșii? Și încă trei cămăși de in, d-ale doamnei, să le rup pentru slăvitul domn ăl mare...

Ilinca: Fa Oană, ție ți-e lene.

Oana: Ba...

Bălașa: Fa Oană, ție ți-e foame.

Oana: Ba...

Bălașa: Fa Oană, pe tine te ține degeaba la curte.

Oana: Dă...

Irina: Fa Onișor, cin' ți-a dat ție betele astea de argint?

Oana: Slăvitul.

Reveca: Dați pace fetei... Ce e, Oană, cu gândurile tale?

Oana: Ce să fie?... Prea multe fâșii... Prea multe...

Reveca: Nu-i trebuie? De ce te plângi?

Oana: Da... îi trebuie... Dar de ce așa de multe?... Și buna doamnă, când mi le-a dat, mi-a zis: „Până diseară să

LRPIS We know

le faci... Și mai lungi, Oană, mai lungi." Și-a oftat. Și, plecând, am văzut-o făcându-și cruce.

Toate: Făcându-și cruce?

Oana: Da... Mie îmi miroase a război...

Toate: A!

Ilinca: Război... că de mult nu fusese... Aproape de doi ani... Și se-mplinesc douăzeci de ani de când pârcălabii Gherman – bietul tata – și Oană, tovarășul lui, picară din turnul Cetății-Albe... Și-a zis Oană lui Gherman: „Scapă tu!"... Și-a răspuns Gherman lui Oană: „Ba tu!"... Și s-au grijit amândoi, și și-au iertat păcatele unul altuia... Și-a zis Oană lui Gherman: „Ție-l Dumnezeu pe Ștefan!"... Și-a zis Gherman lui Oană: „Amin!"... Ș-au pierit ei cu toți ai lor...

Irina: Sunt douăzeci și șapte de ani încheiați de când pieri floarea Moldovei la Războieni. Trosnea cetatea ridicată-n pripă de slăvitul nostru voievod... Flăcările se-nălțau până la cer... Și el țipa: „Nu vă lăsați!"... Și pârcălabul Dajbog, bietul tata, i-a zis: „Nu ne-om lăsa, dar du-te"... și comisul Huru, și postelnicul Hrâncu îl târâră afară din luptă, rupându-i vestmintele de pe el, și i-au zis: „Du-te, că Moldova nu piere, d-om pieri noi"... Și s-au stins și Hrâncu, și Huru, și Dajbog, cu toți boieri[i] mari și mici, bătrâni și tineri, până la unul, că Mohamed, văzându-i, a șoptit lăcrămând: „Oh! Țara aceasta nu va fi a mea!"... Și sfântul s-a dus ș-a adunat plăieșii, și-a adulmecat pe Mohamed lovindu-l de dinapoi și din lături pân' l-a trecut Dunărea... Și-a pus peatra săpată unde a stat bătălia, mărturisind lumei: „Aici, eu am fost frânt, să cunoască și să știe toată suflarea din țară că a fost cu voința lui Dumnezeu ca să mă pedepsească pentru păcatele mele, și lăudat să fie numele lui în veacul vecilor."

Toate: Amin!

Reveca: În patruzeci și șease de ani, treizeci și trei de bătălii, două fără izbândă și treizeci și una de biruinți! El să trăiască, și Moldovei i-e bine!

Ileana: Va trăi cât Matusalem, știu eu...

Domnica: Și eu...

Lisandra: Și eu...

Joița: Și eu...

Hera: E înzăoat!

Neaga: Când s-a născut, l-a scăldat în sânge de șerpoaică...

Irina: Și de vultur... Să se strecoare și să se înalțe...

Scena III

Dochia aduce, p-un cârpător, bostanul spart în bucăți. Ies aburi. Țugulea, pe două tăvi de argint, faguri de miere, pere și struguri. Oana se duce cu un vraf de fășii la puț și le-așează în albie.

Țugulea: Loc, loc... struguri mascați... parcă ar fi lacrămi... și faguri cu miros de sulcină... și pere ca...

Reveca: Cum?

Țugulea: Iacă o vorbă.

Reveca: De unde știi?... Șterge-te la nas... Uf! și ai și sabie... Multe urzici ai tăiat...

Țugulea: Sunt moldovean... Țugulea al lui Moghilă... Să nu râzi de mine... Măria-sa doamna m-a pus să-nvăț slujbă domnească... Pân' la sabie...

Reveca: Sât!... Vine...

Scena IV

Ștefan vine de la dreapta din ogradă. Mustățile și părul, aproape albe. C-o mână ține pe doamna Maria, cu alta o sabie dreaptă cu mânerul cruce. La câțiva pași, câțiva curteni și aprozi în haine împodobite.

Ștefan: Ce e tăcerea aceasta, fetelor? Parcă sunteți pui de găină când trece uleul... Parcă sunteți un stol de vrăbii încremenite în stuhăraia din iazuri când aude chiotul... Parcă sunteți niște flori de luncă când n-adie vântul... Smerite? Mie nu-mi plac oamenii smeriți... Veniți să vă blagoslovesc. *(Fetele se apropie sfioase.)* Împrejurul meu... așa... așa... ca ierburile crude de

EBRIS We know books

pe bătrânul turn al Sucevei... Da... da... sărută mai bine, nu te sfii, Ilinco... mai bine, fata pârcălabului Dajbog... Da... da... pe rând... Ileană, erai mică când pieri Hrâncu... Și tu, Oleană, ai să vezi pe tat-tău Duma. *(Toate sărută mâna domnului. Țugulea nu se mișcă, încremenit.)* Dar tu? Tu ești stană de peatră? Ai sabie? A? Bine. Din moșoroi, Moghilă. *(Vede pe Oana înlemnită cu fășiile în mâini.)* Dar tu? Băbătie! Ce speli? Știi tu pentru cine nălbești?

Oana: Da...

Ștefan: Pentru cine?

Oana: Pentru preaslăvitul nostru stăpân...

Ștefan: Pentru preaslăvitul nostru stăpân... Pentru osul lui! De câte ori îmi înfăș pulpa dreaptă zic doamnei: „Oana, piciorul meu. Piciorul meu, vrednic ca Oana." *(Scapă sabia într-adins.)* Oană... *(Oana ridică sabia, i-o dă și dă să-i sărute mâna, dar n-o ajunge.)* Să mă cobor la tine, or să te-nalți la mine? Privește drept în dreptul ochilor mei. A! tu plângi, Oană? și de ce? Aide... vino încoace... bătrâna mea prietenă. Pe creștetul tău să cadă sărutatul voievodului ca ploaia peste holdele verzi. *(O sărută în creștet.)* Destul ați lucrat. *(Face semn să se ducă. Fetele se duc binișor și în ordine.)* Apune soarele pe după trâmbele fumurii. Să lucrăm și noi. *(Se uită lung după ele, mai ales după Oana.)*

Doamna Maria: Seamănă cu măria-ta... Ca două picături de apă...

Ștefan: Una care pică acum și alta care a picat odinioară... Abur... risipit... Pe una o văd... pe cealaltă...

Scena V

Ștefan și Maria.

Doamna Maria: Stăpânul meu, toamna a sosit, soarele apune trist și, în urma lui, o baltă de sânge. Vremea o să se strice... Ploi subțiri cari pătrund... frig... viscol... Rămâi, sfântul meu stăpân...

Ștefan *(trăgându-se pe un jeț)*: Te rogi ca un copil... întâiași dată...

Doamna Maria: Întâiași dată... *(Îi ia mâinile amândouă.)* Ah! Moldovo, căci nu ți-e milă...

Ștefan: Milă?

Doamna Maria: De mine...

Ștefan: De tine și de Moldova. De una fără alta, nu... nu-mi stă-n putință. Domnul care desparte ce e al lui de ce e al țării...

Doamna Maria: Dar nu vezi măria-ta...

Ștefan: Că sunt bătrân...

Doamna Maria: Nu...

Ștefan: Că sunt bolnav...

Doamna Maria: Nu... nu... adică...

Ștefan: Adică, da...

Doamna Maria: Abia te văzui mai bine...

Ștefan: Mario, Mario, ce bolnav? Ce picior? Uită-te la mine... Așa privește un om bolnav? Și nu merg bine? *(Face câțiva pași, apăsând ceva mai adânc pe piciorul drept.)* Ieri nu-mi zâmbiși când încălecai pe Voitiș?

Doamna Maria: Da... Păreai un arhanghel!

Ștefan: Ei...

Doamna Maria: Rămâi, stăpâne! Îngrijești de Moldova îngrijind de sănătatea ta...

Ștefan: Pocuția...

Doamna Maria: Iarnă... Viscole...

Ștefan: Ah! Pocuția!

Doamna Maria: Să înceapă primăvara...

Ștefan: Iarnă e aici *(arată părul)*, și niciodată primăvara nu va mai sosi. Iarna, călăreți moldoveni străbat codrii, s-amestecă cu viforul și cad asupra cetăților și turnurile lor se năruie. Viforul are ochi! Și pe când ai noștri deschid părtii prin nămeți, leșii să cocoloșesc la Halici, la Lew, care pe unde apucă.

Doamna Maria: Măria-ta!

LIBRIS We know books

Ștefan: A... Doamnele nu sunt femei... Femei sunt destule...

Doamna Maria: Nu, măria-ta... *(Surâde.)*

Ștefan: Așa da, Mario! Râsul tău... Erai de paisprezece ani când mi-ai râs întâi... Ah! Munteanco! nu-mi strica socotelile... Mai târziu oi fi or n-oi mai fi...

Doamna Maria: O! ce zici...

Ștefan: De douăzeci de ani turcii stăpânesc Chilia și Cetatea-Albă, că leșii n-au ținut învoiala. Atins la miazăzi, poporul ăsta trebuie să se ridice la miazănoapte. Sunt vro șase ani... Ioan Albert... Iagelonul... craiul Poloni[i]... ca un hoțoman năvălește în Moldova. Îl izbesc la Cosmin, în Dumbrava-Roșie, și-l duc învins, bolnav, umilit, până aproape de Lew. Doborâi trufia Iagelonului. A îngenunchiat la Colomeia Ștefan în fața Poloniei, îngenunchiă Polonia în fața lui Ștefan!... Pui stăpânire pe Pocuția. Primesc judecata craiului Ungariei, a lui Vladislav, a frățâne-său. Să aleagă el hotarele și să ne facă lege. Și la ziua pusă, împuterniciții lui nu vin. Și tocmai acum îmi dă de veste Ion Grumază, pârcălabul din Cernăuți, că leșii se arată pe sub poalele Haliciului. Apoi nu, Mario, nu se poate, trebuie să stăpânim Pocuția, că această bucată de pământ e mai mult moldovenească ca leșească, ș-o ținem zălog pe bani buni din punga strămoșilor, ș-o avem cu armele noastre, și Ștefan n-a murit încă...

Un curtean: Măria-ta, pârcălabii.

Ștefan *(face semn să vie)*: Mario... lasă... lasă...

(Doamna Maria iese pe ușa din stânga.)

Scena VI

Ștefan, hatmanul Arbore, pârcălabul Negrilă, pârcălabul Dragoș, pârcălabul Alexa, pârcălabul Costea, pârcălabul Șandru, fostul pârcalab bătrânul Hrăman, vornicul Jurj.

(Toți intră pe poarta din dreapta.)

Ștefan: Bine ați venit, boieri d-voastră!

Toți: Să trăiești, măria-ta!

Ștefan: Cu toții. *(Dă mâna pârcălabilor și ei i-o sărută.)* A! și moș Hrăman! Gata! Venișî! E nuntă! Pe frunte semn... la ceafă semn... umărul drept mai jos... mâna stângă ca un arc... deștele zdrobite... abia te mai ții... Ce mai vrei, bătrâne? N-ai văzut dăstule?

Hrăman: Nu mi-e dat să vreau sau să nu vreau. Voința măriei-tale, voința țării. De vrea pace, pace, de vrea război, război. De n-aș fi venit, n-aș fi vrut ce vrea măria-ta... Ș-apoi asta nu pot...

Ștefan: E, cum stau hotarele, pârcălabi, că după cum închideți ochii așa doarme și țara.

Pârcălabul Negrilă: Eu lăsai pe...

Ștefan: Toader.

Pârcălabul Negrilă: Da, la Hotin. Bine. Litvanii și rușii sunt cu minte de când i-ai cumințit măria-ta.

Pârcălabul Alexa: Din turnul de la Orhei nici un semn de ropot. Senin cât bate ochiul. Ai liniștit pustietățile d-a lungul Nistrului. Ș-apoi am lăsat pe...

Ștefan: Pe pârcălabul Ivanco.

Pârcălabul Alexa: De trei ori a cetit cartea măriei-tale, tot i se părea că-l chemi pe el.

Pârcălabul Costea: În Soroca ne-ntărim mereu, și bună pace.

Pârcălabul Șandru: Romășcanii, ce ară și seamănă toamna, seceră și treieră vara. Se-mbogățesc, dar nu se dau lenii. Din Crăciuna, vești bune. Nimic d-a lungul Milcovului. Așa îmi scrie starostea Buhor.

Vornicul Jurj: În Țara-de-Jos, tihnă. Negoțul se petrece fără cârcotă. În Chilia și Cetatea-Albă – că de prin partea locului viu – numai doi subași cu roatele de turci, cât să păzească cetățile.

Pârcălabul Dragoș: Ungurii mai mult ar asculta de cuvântul măriei-tale ca de cuvântul craiului lor. Și pârcălabii din Cicei și Cetatea-de-Baltă, ca la ei acasă în mijlocul ungurimii.